

втілення духу; вона наближається швидше до деяких інтуїтивних висновків Моріса Блонделя, який називає Університет живим тілом цілісного духу, який, трансцендуючи за межі своїх функцій, не перестає «живити поліморфний організм наук». Справа в тому, що розрізнення (диференціація), на відміну від фрагментування (роздрібнення), вимагає диференціюючого принципу, який і породжує відмінність.

Ми знаємо долю і розвиток поняття «комунікація» протягом трьох останніх десятиліть у сфері науки, зокрема, під впливом Юргена Габермаса це поняття було наділене внутрішньою якістю, яку колись Маршал Маклюєн у своїх проникливих аналізах, присвячених медіа, зарезюмував словом, що стало емблематичним: «Message is medium» («Повідомлення – це медіа» [2]). Комунікація є, без сумніву, великою справою цього століття, і ми, викладачі університетів, повинні негайно зробити в неї свій внесок.

Саме в цьому аспекті знання в Університеті є знаннями через дослідження. Йдеться про те, щоб розкрити це положення як в плані теоретичному, так і в плані практичному: сміливо досліджувати й відкривати нові поля значень, породжуючи з певним ризиком нові свободи. Ця сміливість може дійти аж до визнання єдності між духовним пошуком та зародками культури.

Йдеться також про те, щоб комунікувати, навчаючись долати, а отже застосовуючи ефективні, але спокійні комунікативні стратегії. Адже чи може Університет здійснювати комунікацію, не готуючи справжніх «комунікантів», справжніх «кореспондентів» у сучасному суспільстві? Не стимулюючи, інакше кажучи, справжню «ко-респонденцію» (спілкування)? І чи може Університет виконати це специфічне завдання «ко-респонденції», не вдаючись до того, що відбувається під час ко-респонденції: єднання і визнання?

Отже, наше «реальне сьогодення» відкидає давні домовленості, як модерного (між іманентним прогресом і автореференцією суб'єкта), так і анти-модерного (між ненавистю історії та фундаменталізмом), але воно шукає нового єднання, якого вимагають всі розряди відмінностей, теоретичні і практичні. Наше реальне сьогодення, чи но-

силь воно назву «постмодерне», чи якусь іншу назву, є синонімом фрагментарності, а не відмінності. Саме тому воно з усіх сил намагається шукати комунікацію, якій бракує принципу визнання. Можна запитати, чи запровадження цього принципу не проходить через реабілітацію втраченого концепту, який має спірні застосування, але який обіцяє, напевно, більше, ніж коли-небудь: цей концепт – аналогія.

Наше реальне сьогодення, засноване на демократичному принципі, встановлює рівну гідність людей, що не так вже й мало. Але проявляючись миротворцем, наше реальне сьогодення стикається зі своїми власними обмеженнями в ситуації трагізму: і воно не може з ними справитися, бо вони вимагають рішучості, рятівної і конкретної, історичного *hic i nunc*.

Ці мотиви виправдовують, на мою думку, застосування трьох принципів: розрізнення, визнання та звільнення. Перехід від фрагментації чи розрізнення до відмінності є тим адекватним вираженням, що дозволяє університетській місії проявити себе.

Отже, йдеться про просторовий «постмодерн» після історичистичного «модерну»? Краще перевірити на практиці, ніж вагатися. Коли Євангеліє від святого Івана закликає до проживання у певному місці, воно має на увазі не Історію, а Обіцянку – те, що людину чекає: «Де Ти живеш? – Ходить і побачите» (Ів. 1; 38–39). Місце, визначене християнством, не є нічим іншим, як час цього запрошення та обіцянки. Місце, через яке проходять люди. Університет є також місцем, яке пропускає через себе людей. Напевно, він є однією з соціокультурних інституцій, найкраще підготовлених, щоб проголосити, разом з людьми, які йому довірені, і зі всією пасхальною силою, головний клич Майстра Екгарта: *Oportet transire* (Слід проходити)!

1. Baudrillard J. La Société de consommation / J. Baudrillard. – Paris: Gallimard, 1970.
2. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man / M. McLuhan. – New York: McGraw Hill, 1964.
3. Serres M. Corps et identité / M. Serres. – Paris: Presses de la Renaissance, 2007.
4. Vattimo G. La fine della modernità / G. Vattimo. – Milan: Garzanti, 1985.
5. Walzer M. Politics and Passion: Toward A More Egalitarian Liberalism / M. Walzer. – Yale: University Press, 2004.

Ірина Мусієнко

Українознавство в німецькомовних історичних студіях ХХ – початку ХХІ ст.

У статті проаналізовано досягнення та значення українознавчих студій у німецькому мовному просторі, етапи розвитку німецькомовного українознавства, окреслено його основні проблеми та можливі перспективи подальшого розвитку.

The article analyzes the achievements and importance of Studies about Ukraine in German-language area, stages of the development of German-language Ukrainian Studies, outlines its main problems and possible prospects for further development.

Перспективи прискорення реінтеграції України в європейське та світове співтовариство залежать від її рецесій у західному світі. Особливу роль у цих процесах відіграють німецькомовні європейські держави, з якими Україна пов'язана багатовіковими стосунками, передусім Німеччина та Австрія.

Важко переоцінити внесок учених цих країн у розвиток історичної україністики. Ігнорування німецькомовних досліджень при вивченні окремих проблем та періодів української історії призводить до значного зниження наукової цінності робіт з даної тематики. Вагома й водночас суперечлива роль німецькомовних студій у царині українознавства вимагає глибшого аналізу обставин і причин, що

стимулювали розробку в німецькому мовному просторі питань історії та культури українського народу. Важливим завданням є оцінка впливу історіографічних конструкцій на формування історичної свідомості західноєвропейського суспільства, зокрема, щодо його ставлення до українців. Інтерес становлять особливості поширення в працях німецькомовних дослідників деяких історико-політичних міфів.

З іншого боку, принципи підходів до висвітлення німецькомовної історіографії в Україні також потребують глибокого переосмислення. Німецькомовна історична україністика завжди виходила далеко за межі суто академічної наукової дисципліни, вона дає імпульс для пере-

гляду застарілих уявлень та упереджень, можливості скоординувати деякі висновки щодо найважливіших проблем історії України як невід'ємної складової європейської спільноти. Розгляд Східної та Західної Європи в новій перспективі, відмова від ідеї західноєвропейської зверхності, вимагають інтенсифікації європейських українознавчих студій із застосуванням нових методологічних засад і підходів.

Сучасна історіографія німецькомовної україністики носить фрагментарний характер, їй бракує системності, у центрі уваги дослідників опинялися лише деякі фази та явища історіографічного процесу. Окремі теми та періоди у розвитку німецькомовної історіографії історії України висвітлені в низці праць як українських (С. Наріжний, В. Потульницький, І. Монолатій [8, 11, 7]) так і німецьких та австрійських учених (Р. Марк (Mark Rudolf A.), А. Каппелер (A. Karpele) [25, 23] та інших [27]). Однак нові тенденції у розвитку німецькомовного українознавства, пов'язані зі сплеском інтересу до України після здобуття нею незалежності, досі не стали предметом розгляду історіографів. Таким чином, актуальний характер даної роботи визначається відсутністю системного й узагальнюючого дослідження вказаної проблематики. Не претендуючи на повне висвітлення цієї широкої наукової теми, запропонована праця має на меті частково заповнити цю лауну. Авторка поставила за мету проаналізувати процес розвитку німецькомовного українознавства ХХ – початку ХХІ ст., визначити його основні проблеми та окреслити можливі перспективи подальшого розвитку.

На початку ХХ ст. першість в українознавчих дослідженнях належала австрійським ученим, що вивчали історію та культуру українців на території Австро-Угорської імперії. Одним з них був австрійський учений Р. Ф. Кайндль (R. F. Kaindl), наукова спадщина якого – це понад 300 досліджень [20]. Більша частина його доробку присвячена вивченню історії, етнографії та культури поліетнічних регіонів – Буковини, Галичини, Закарпаття. Не зважаючи на те, що Кайндль був прихильником ідей німецького культуртрегерства, його праці – зразок неупередженого, цілком об'єктивного дослідження українського етносу. Науковець аргументував автохтонність місцевого українського населення, навів чисельні факти, що підтверджували самотність його культури. Плідна діяльність Р. Ф. Кайндля сприяла примноженню наукових знань в українознавстві та їхній популяризації в Європі. Д. Дорошенко називав цього чернівецького професора «найзаслуженішим і найпродуктивнішим німецьким дослідником життя українського народу в Австро-Угорщині» [16].

У 1908–1944 рр. у Віденському університеті було захищено 35 дисертацій з історії України. Більшість з них торкалися історії Галичини (та й їхні автори були переважно вихідцями з Галичини), а також історії Київської Русі, українського національного руху, козацтва XVII–XVIII ст., соціальної історії та історії євреїв України [6, с. 134–135].

Німецькі ж вчені на початку ХХ ст. продовжували традиції історіописання попереднього століття, зосереджуючись переважно на історії Росії та розглядаючи історії та культури народів, що входили до складу Російської імперії, під кутом зору політичних стратегій та інтересів центральних держав. На надмірну політизацію та російськоцентрічні тенденції східноєвропейської історіографії цього часу вказує також і А. Каппелер: «Цей зорієнтований на російську державу та на російський державоутворюючий народ імперський або прусський напрямок був під зна-

ком політики Рапалло перенесений на її правонаступника, на Радянський Союз [23, S. 162–163].

У 1902 р. в Берлінському університеті було засновано семінар східноєвропейської історії та країнознавства, що згодом очолив історичні студії за цим напрямком у Веймарській республіці. Професором цього семінару був Отто Гетч (Otto Hoetzsch), співзасновник і діяч Німецького товариства досліджень Східної Європи (Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas), редактор відомих журналів «Східна Європа» («Osteuropa»), «Журнал східноєвропейської історії» («Zeitschrift für osteuropäische Geschichte») [1].

У добу Веймарської республіки відбулося розмежування вчених на консервативний та ліберальний напрямки, поступово набирали оберти нацистські настрої. Домінанним став так званий «Ostforschung» («Остфоршунг»), що розглядав територію Східної Європи як життєвий простір німецької нації, котра виступала на цих землях як «Kulturträger» («культуртрегер»). Тотальна політизація історичних досліджень призвела до відходу «Ostforschung» від наукових принципів та перетворення на пропагандистський інструмент нацистів. Так, на з'їзді Спілки істориків у Геттінгені в 1932 р. група молодих «остфоршерів» виступила з ідеєю німецької колонізації на Сході Європи [4].

Етапними подіями у розвитку німецькомовного українознавства початку ХХ ст. стали публікації перекладу першого тому «Історії України-Русі» М. Грушевського та серії видань «Спілки визволення України», серед яких вирізняється праця С. Рудницького «Україна. Країна та народ», що вийшла друком у 1916 р. у Відні [19, 28].

Українські емігрантські кола намагалися привернути увагу світового співтовариства до проблем України, розгорнувши діяльність Українського Наукового Інституту в Берліні. Цей науковий заклад поставив завдання «плекання української науки і культури на німецькому терені, нав'язання та посилення культурно-наукових взаємин між Україною та західноєвропейським, головним чином німецьким науковим світом...» [8, 135]. Науковці інституту Д. Дорошенко, Д. Чижевський, І. Мірчук, З. Кузеля, В. Вергун читали німецькою мовою курси лекцій з історії України та українознавства. Його співробітники видавали наукові праці «Abhandlungen», «Mitteilungen», «Beiträge zur Ukrainekunde», «Ukrainische Kulturberichte», співпрацювали з історичним кварталником «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte». Під редакцією І. Мірчука вийшов підручник з українознавства «Handbuch der Ukraine», посібник з історії України Б. Крупницького «Geschichte der Ukraine» [24].

Українській вільній університет також має величезні заслуги в галузі розвитку німецькомовного українознавства. Тут у різні часи працювали такі визначні українські науковці, як Д. Дорошенко, М. Антонович, В. Біднов, О. Лотоцький, С. Наріжний, Б. Крупницький, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Л. Винар, та інші. У наукових інтересах істориків домінувала тематика політичної історії України ХХ ст. [13, 16, 27]. Досягнення істориків УВУ в цей період щодо розробки загальної концепції історії України є незаперечними. Це дає змогу сучасним історіографам виділити їхній науковий доробок в окрему Мюнхенську школу історії України [7].

У роки Першої світової війни значного розвитку набув національно-консервативний напрямок історико-політологічних досліджень. Інтерес до історії України виникав спорадично лише під впливом політично гострих момен-

тів, пов'язаних або з використанням її економічного потенціалу, або з використанням «української карти» у протистоянні з Росією (СРСР) чи Польщею. П. Рорбах (P. Rohrbach) та А. Шмідт (A. Schmidt) висунули ідею створення союзної Німеччині держави України як противагу Росії. Цю ідею намагався втілити в життя в роки Другої світової війни відомий діяч III Рейху А. Розенберг (A. Rosenberg). Зайняти саме таку позицію щодо України постійно радив Розенбергу Ханс Кох (Hans Koch), австрієць за походженням, директор Інституту Східної Європи при університеті Бреслау (Вроцлава) та офіцер Абверу. Однак через позицію Гітлера ці плани щодо України не були реалізовані [23, S. 164–165].

Доба Третьої імперії (1933–1945) характеризується тотальною ідеологізацією наукових досліджень, відкритим ідеологічним обслуговуванням режиму з боку лояльних істориків, етнічними та ідеологічними чистками в університетському середовищі; використанням для аналізу історичних процесів расових теорій. У 1940 р. в Кракові створено «Німецький інститут з вивчення Сходу» (Institut für Deutsche Ostarbeit), що мав свої відділення у Варшаві та у Львові. У Харкові та Києві в добу нацистської окупації існували дослідницькі пункти, що повинні були злитися з інститутом у Кракові. Інститут відмовився від незалежних академічних досліджень і перейшов на обслуговування військових потреб та ідеологічне обґрунтування нацистської політики геноциду на завойованих територіях [9].

Однак окремі історики навіть у цих умовах зберігали вірність науковим принципам. Об'єктивністю та прекрасною джерельною базою відзначається науковий доробок історика Е. Вінтера, що розробляв питання церковної історії, проаналізував діяльність та змалював історичні портрети видатних українців Б. Хмельницького, Т. Шевченка, І. Франка, А. Шептицького [32].

Повоєнний розкол Німеччини, створення двох німецьких держав призвели до розколу в середовищі німецьких істориків. Історики НДР, перебуваючи під щільним ідеологічним контролем комуністичної партії, що встановила монополію на владу та ідеологічний диктат, могли працювати лише в рамках марксистської історіографії. Славістика в східнонімецьких університетах остаточно перетворилася на русистику, а університети та інші наукові заклади – на філії Московських навчальних та науково-дослідних закладів. У НДР в 1958 р. створено окреме Товариство істориків НДР (існувало до 1990 р.).

У західнонімецькій повоєнній історіографії, яка розвивалась в умовах західної демократії, представлені кілька течій – консервативна історіографія, ліберальна та ліво-ліберальна історична думка, радикально-демократичний напрям, соціал-демократична історіографія, марксистський напрям. Загальнонаціональною організацією істориків ФРН є Спілка істориків Німеччини, відтворена у вересні 1949 р. У Спілці є також секція східноєвропейської історії.

Українознавство в ФРН розвивалося в рамках радянологічних досліджень, німецького «остфоршунгу». Після Другої світової війни «Ostforschung» перейменували на «Ostkunde». У 60-ті роки ХХ ст. учені намагалися ввести цю дисципліну в наукове професійне русло, позиціонувати «Ostkunde» як незалежну від політики наукову дисципліну. Українознавчі дослідження концентрувалися в Мюнхені. Тут 8 липня 1950 р. був створений Інститут з вивчення СРСР (Institut zur Erforschung der UdSSR); у 1951 р. – Інститут Східної Європи (Osteuropa-Institut-München); у

1952 р. – німецько-українське товариство ім. Й. Гердера; у 1965 р. – осередок Українського історичного товариства; у 1964 році було засноване «Товариство сприяння українській науці» [2, с. 285–309].

У 1949 р. в Штутгарті засновується Німецьке товариство з вивчення Східної Європи, що об'єднало понад 400 дослідників і почало видавати журнал «Osteuropa». Навесні 1961 р. у Кілі почав діяльність Федеральний інститут із вивчення марксизму-ленінізму (Інститут радянології). Кожен із цих органів мав чітку окреслену спеціалізацію на визначеному колі питань. З 1951 р. у ФРН вивчення історії Східної Європи проводилося також і в школах [12, с. 18].

У 50–80-х рр. у ФРН близько 60–70 німецьких науковців займалися історією Росії та Радянського Союзу. Мусимо констатувати, що наукові інтереси західнонімецьких учених були переважно російськоцентричними, з історії України в цей період було видано лише кілька робіт [3, с. 207–210]. У німецьких бібліотеках створені прекрасні фонди Russica и Sovietica, досягнення воєнної німецької історіографії з історії Східної Європи ілюструють «Довідник з історії Росії» («Handbuch der Geschichte Russlands») та «Щорічники з історії Східної Європи».

Австрійські науковці активізували вивчення історії України після 1965 р., коли було знято гриф секретності з архівних фондів періоду першої світової війни й найважливіші документи опубліковані в 1966–1969 рр. у відомому чотиритомнику «Ereignisse in der Ukraine 1914–1922» [18]. Австрійський історик В. Біль використав їх як джерельну базу своєї дисертації «Австро-Угорщина й Брест-Литовський мир» (1963), котра у 1970 р. після доопрацювання була видана окремою книгою [15]. У ній розкриті невідомі раніше сторінки діяльності «Союзу Визволення України», ерцгерцога Вільгельма (Василя Вишиваного), А. Шептицького; зміни в ставленні правлячих кіл Австро-Угорської імперії до українського населення.

Розпад СРСР і утворення незалежної України виявив відчутний брак інформації про нову державу в німецькомовній Європі. З'ясувалося, що німецькомовна історіографія, на відміну від англійської, не має відповідних ґрунтовних українознавчих досліджень. Відповіддю на цю ситуацію стало проведення в 1991 р. за ініціативи А. Каппелера конференції в Кельні та видання збірки з історії України за редакцією Ф. Гольчевського, куди ввійшли статті восьми німецьких дослідників [17].

Безперечно, проривом у розвитку німецькомовного українознавства в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. став науковий доробок та організаційна діяльність відомого австрійського габілітованого професора історії, директора Інституту історії Східної Європи Віденського університету, академіка АН Австрії, іноземного члена НАН України Андреаса Каппелера. Без ґрунтовних праць видатного науковця сьогодні вже важко уявити дослідження багатьох українознавчих проблем [5, 21, 22].

Каппелер одним з перших поставив під сумнів пануючу в ХХ ст. у західній історіографії думку про те, що історія й культура України – малоцінний провінційний варіант історії та культури Росії. Починаючи з 90-х років ХХ ст. українознавчі студії займають одне з провідних місць у колі наукових інтересів всесвітньо відомого історика. Він багато зробив для популяризації знань про Україну в німецькомовному світі, організував низку українознавчих конференцій, круглих столів, курсів, опублікував популярний виклад історії України німецькою мовою [21]. Новим словом в історіографії стало розробка Каппелером мо-

дерних схем етнічних ієрархій та концепції культурних кіл, визначення наднаціонального характеру Російської імперії в першій половині XIX ст., проведений порівняльний аналіз українського національного руху обох етнорегіонів України, характеристика місця і ролі України у творенні Російської та Радянської імперій.

Історія України входить до кола наукових зацікавлень сьогодні й багатьох інших німецькомовних дослідників: Анни Вероніки Вендланд (Anna Veronika Wendland), що розглядає русофільство як український проект та різновид українського консерватизму, має низку праць з історії Галичини, національних процесів, [31]; Алоїса Вольдана (Alois Woldan), у центрі уваги якого також історія Галичини, питання літературознавства [33]; Р. Вульпиус (Ricarda Vulpius), що вивчає національний рух в Україні, конфесійну ідентичність та процеси русифікації [30]; Рудольфа Марка (Rudolf A. Mark), який присвятив свої роботи історію Голодомору, історіографії історії України [29] та інших.

Якщо до початку 90-х років XX ст. україністика розвивалася переважно силами української діаспори, то на початку XXI ст. вона присутня вже в 18 західних університетах, у тому числі Грайфсвальдському університеті; Лейпцігському університеті (Інститут славістики); Університеті Галле-Віттенберг (Інститут славістики); Мюнстерському університеті (Слов'яно-балтійський семінар); Вюрцбурзькому університеті (Інститут славістики). Українознавчі студії існують у різних формах, але здебільшого – як компоненти у рамках славистичних студій.

Перша в Німеччині кафедра українознавства створена в 1996 р. у Грайфсвальді. Щорічною традицією цієї кафедри стало проведення інтенсивного курсу української мови Ukrainianum, що має на меті популяризацію українознавства в німецькомовному просторі. Плідно працюють на цій ниві також Інститут досліджень Східної Європи (Мюнхен); Інститут досліджень Східної Європи Бременського університету; Фонд Наука і політика (SWP) в Берліні; Гуманітарний науковий центр історії та культури Центрально-Східної Європи (GWZO). У 1989 р. в Неаполі було засновано Міжнародну асоціацію україністів. Німеччина стала країною-фундатором, її Національна організація українознавців увійшла до складу асоціації. З березня 2007 р. у Віденському університеті започатковано міждисциплінарний докторантський проект «Австрійська Галичина та її багатокультурна спадщина», фінансований австрійським Фондом підтримки науки.

У той же час існують і надзвичайно негативні тенденції, пов'язані зі згоранням у Німеччині досліджень славістики й україністики. У «Меморандумі» щодо стану славістики в Німеччині (2005 р.) підкреслювалося, що сучасний стан славістики, яку зарахували до складу так званих «малих фахів», постійне скорочення обсягів її вивчення, кафедр, курсів, кількості професорів, не відповідає новим політичним реаліям та перспективам розбудови Європейського Союзу. Реформа освіти, загальна криза гуманітарних дисциплін, нестабільність ринку праці для фахівців-славистів особливо боляче позначилися на стані славістики, яка сьогодні потребує захисту й лобіювання [14, 26].

Українська дослідниця О. Пахльовська вважає, що для поглиблення присутності української культури у світі потрібна копітка щоденна масштабна робота, її виважене стратегічне планування. Українознавство ніколи не стане наукою, цікавою світу, якщо нею будуть займатися лише

українці. Західне українознавство знаходиться в драматичному становищі, тому що воно й досі не перетворилося на модерне українознавство, не інституціоналізувалося як наукова дисципліна, у західних університетах абсолютна недостатня кількість самостійних українознавчих центрів та кафедр [10].

Таким чином, німецькомовне українознавство має у своєму доробку ґрунтовні праці з багатьох проблем української історії та культури, що сприяють інтеграції української національної історії у світову, концептуалізації її основних проблем, утвердженню України як невід'ємної складової європейської спільноти. Його традиції вимагають збереження й поглиблення, а німецькомовні українознавчі дослідження – подальшої інтенсифікації із застосуванням нових методологічних засад і підходів.

1. Барвінська П. Формування образу Східної Європи у працях істориків Веймарської республіки // Історична панорама. – 2009. – Вип. 9. – С. 136–149.
2. Вишнев О. В. Национальные организации историков республики Германия // Организация исторической науки в странах Западной Европы. – Москва, 1988. – С. 285–309.
3. Гайер Д. Проблемы и перспективы сотрудничества историков Советского Союза и ФРГ // История СССР. – 1990. – № 2. – С. 207–210.
4. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки / Под ред. И. П. Деметьева и А. И. Патрушева. – М., 2000. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.amstud.msu.ru/full_text/texts/demetyev/contents.htm
5. Каппелер А. Росія як політична імперія: Виникнення. Історія. Розпад / А. Каппелер. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, – 2005. – 360 с.
6. Каппелер А. Дисертація з історії України на семінарі зі східноєвропейської історії у Віденському університеті (1907–1945 рр.). // Австрія й Україна у контексті європейської інтеграції й співробітництва. – Відень; К., 2005. – С. 122–135.
7. Монолатій І., Вишиванок О. Мюнхенська школа історії України (1946–1991): Історіографічне дослідження / І. Монолатій, О. Вишиванок. – Коломия: Інститут управління природними ресурсами; Музей історії міста Коломії, 2001. – 132 с.
8. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 / С. Наріжний. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.
9. Носкова А. Ф. «Інститут» гитлеровських окупантів в Кракові // Австро-Венгрія і слов'яно-германские отношения / А. Носкова – М.: Наука, 1965. – С. 205–222.
10. Пахльовська О. Гуманітарна освіта і розвиток україністики [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.uvkr.com.ua/ua/visnyk/uvkr-2002/november/binom11.html>.
11. Потульницький В. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В. Потульницький. – К.: Либідь, 1992. – 231 с.
12. Фойт Г. Німецьке общество по изучению Восточной Европы в 1913–1963 // Критика западногерманского «остфоршунга». – М.: Наука, 1966. – 275 с.
13. Antonowitsch M. Ukraine in Russischen Reiche (1764–1847) / M. Antonowitsch. – Wien, 1942.
14. Auswertung der Reaktionen auf das Memorandum über den Zustand der Slawistik in Deutschland vom Mai 2005 (Prof. Dr. Herta Schmid, Dr. Katrin Berwanger; Universität Potsdam, August 2005) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.uni-potsdam.de/u/slavistik/aktuell/auswertung_memorandum.pdf.
15. Bihl W. Oesterreich-Ungarn und die Friedensschlüsse von Brest-Litowsk / W. Bihl. – Wien-Koeln-Graz, 1970. – 197 S.
16. Doroschenko D. Die Ukraine und das Reich (Neun Jahrhunderte deutsch-ukrainischen Beziehungen in Spiegel der deutschen Wissenschaft und Literatur) / D. Doroschenko. – Leipzig, 1942. – 654 S.
17. Geschichte der Ukraine: hrsg. von F. Golczewski. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1993. – 335 S.
18. Hornykiewicz T. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922: Deren Bedeutung und historische Hintergründe / T. Hornykiewicz. – Phil., Pa.: Berger, 1966. – 450 S. – (Publikationen / W. K. Lypynsky Ost-Europäischen Forschungs-Instituts; Bd. 2). Bd. 1. – 450 s.; Bd. 2. – 484 s.; Bd. 4. – 421 S.
19. Hruschewskij M. Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes / M. Hruschewskij. – Leipzig, 1906. – Bd I. – 754 S.
20. Kaindl R. F. Geschichte der Bukowina von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart / R. F. Kaindl. 3 Bde. – Czernowitz, 1888–1903.
21. Kappeler A. Kleine Geschichte der Ukraine / A. Kappeler. – München: Beck, 1994. – 286 s.
22. Kappeler A. Der schwierige Weg zur Nation: Beitr. zur neueren Geschichte der Ukraine / A. Kappeler. – Wien: Böhlau Verl., 2003. – 214 S.
23. Kappeler A. Die Ukraine in der deutschsprachigen Historiographie // Ukraine. Geographie – Ethnische Struktur – Sprache und Literatur – Politik – Wirtschaft – Recht. – Wien u. a., 2000 (Österreichische Osthefte Bd. 42). – S. 161–177.
24. Krupnizki B. Geschichte der Ukraine von den Anfängen bis zum Jahre 1917 / B. Krupnizki. – Leipzig, 1943. – 324 s.
25. Memorandum über den Zustand der Slawistik in Deutschland [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.uni-potsdam.de/u/slavistik/aktuell/memorandum.pdf>.
26. Osteuropäische Geschichte

in Wien. 100 Jahre Forschung und Lehre an der Universität. Arnold Suppan – Marija Wakounig – Georg Kastner (Hrsg.): Innsbruck 2007. – 451 S. 27. *Polonska-Wasylenko N.* Zwei Konzeptionen der Geschichte der Ukraine und Russlands / N. Polonska-Wasylenko. – München, 1970. – 72 s. 28. *Rudnyckij S.* Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinassliche Landeskunde / S. Rudnyckij. – Wien: Verlag des Bundes zur Befreiung der Ukraina, 1916. – 416 S. 29. *Rudolf Mark A.* Anmerkungen zur Historiographie der Ukraine seit 1991 // Österreichische Osthefte. – 44 (2002) 1/2. – S. 127–135. 30. *Vulpius R.* Nationalisierung der Religion. Russifizierungspolitik und ukrainische Nations-

bildung (1860–1920) / R. Vulpius. Forschungen zur osteuropäischen Geschichte. Bd. 64. – Wiesbaden, 2005. – 475 S. 31. *Wendland A. V.* Die Russophilen in Galizien: Ukrainische Konservative zwischen Österreich u. Russland, 1848–1915 / A. V. Wendland. – W.: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. – 644 S. 32. *Winter E.* Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine. 955–1939 / E. Winter. – Leipzig: Otto Harrassowitz, 1942. – 227 S. 33. *Woldan A.* Zum deutschsprachigen Galiziendiskurs der letzten zehn Jahre // Polendiskurse. Convivium Germanistischen Jahrbuch Polen 1993–2003. – Bonn, 2004. – S. 87–105.

Ігор Печеранський

Київська духовно-академічна філософія – вияв інтелектуально-культурного простору України XIX – початку XX століття

Дослідницький інтерес зосереджено на філософському компоненті інтелектуально-культурного простору України XIX – поч. XX ст. – традиції духовно-академічного типу філософування, її специфіці. Основним виразником цієї традиції була творчість представників «київського кола» (професорсько-викладацького складу академії та університету), які у своїй творчості відкрито виступили на захист істин православної віри та обґрунтували важливість філософської науки для релігійного пізнання.

The research's interest is devoted to the philosophical component of intellectual and cultural space of Ukraine of the 19th – beginning of the 20th century, to the tradition of spiritual and academic type of philosophy and its specificity. The main mouthpiece of it was the creative work of «the Kyiv circle» (professors and lecturers of the Spiritual Academy and the University) who resolutely strove for the truth of the Orthodox faith and proved importance of philosophical science for religious knowledge.

Наприкінці XVIII ст. українські землі були поділені між двома державами – Російською та Австро-Угорською імперіями. До першої відійшло майже 80% площі, другій перепало 20%. Цей час, особливо початок XIX століття, характеризується важливими подіями в суспільно-політичному та економічному житті України: поряд з феодално-кріпосницьким ладом починає формуватися система нових капіталістичних відносин (товарно-грошовий обіг, ринок, розвиток промисловості тощо). З одного боку, величезний вплив капіталізму, який сприяв поступовому розпаду феодално-кріпосницької системи, з іншого – криза, що визривала в духовно-національному житті народу, спричинена тотальним контролем суспільного життя з боку бюрократичного апарату, сприяли формуванню складних ідеологічних процесів, особливо в другій половині XIX ст.

Попри жадливу колонізаторську політику в системі освіти та культури, яка проводилася як у Західних, так і у Східних землях (в Закарпатті навчання в початкових школах велось угорською, на Галичині – німецькою та польською, а на Буковині – німецькою та румунською; стосовно Росії достатньо згадати Валувський та Емський укази), інтелектуально-культурний простір мав змогу розвиватися, лише певною мірою завдяки уряду, але головним чином за рахунок розумового потенціалу нації. Непроста війна Росії з Наполеоном чітко продемонструвала всі економічні та культурні пороки відсталості імперії, які можна подолати за рахунок розвитку потужної мережі освіти та науки. При Олександрові I була заснована 4-х ступенева система освіти: церковнопарафіяльні школи, повітові училища, гімназії та університети. Відносно останніх, принципове значення мало відкриття в 1805 р. Харківського, у 1834 р. – Київського, а у 1865 р. – Одеського університетів. Розвиток освіти, що є засадничим фактором формування інтелектуального простору, тісно пов'язаний з іншими сферами культурного життя суспільства. В першу чергу, це розвиток науки: в цей час відбувся певний прогрес у фундаментальних науках: відкриття М. Остроградського в галузі математичної фізики, М. Бекетова в фізичній хімії, зоолога І. Мечнікова та мікробіолога М. Гамалії, які в 1886 р. заснували першу вітчизняну бактеріологічну станцію, в медицині – Д. Заболотного, В. Високо-

вича, М. Пирогова. В гуманітаристиці зростає інтерес до національної історії та культури, що відобразилося в діяльності М. Максимовича, І. Срезневського, О. Павловського, М. Костомарова, заснуванні та діяльності Кирило-Мефодіївського товариства (1845), пізніше – в дослідженнях В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Яворницького, О. Єфименко, О. Потебні, М. Драгоманова, І. Франка та багатьох інших діячів, які зробили величезний внесок у формування наукових основ українознавства. Поряд із цим, бурхливий розвиток літератури, а саме, творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Глібова, величного Т. Шевченка, П. Мирного, П. Грабовського, М. Вовчка, Л. Українки, того ж І. Франка, М. Коцюбинського та багатьох інших, які на сьогодні вважаються класиками української літератури... Заснування у 1837 р. альманаху «Русалка Дністровая», у 1859 р. культурно-просвітницької організації «Громада», з 1861 р. – початок видання суспільно-літературного журналу «Основа»... Все це – XIX ст., і все це – прояви інтелектуально-культурного простору України.

Поряд з цим, не менш важливим є представлення філософської площини інтелектуального простору означеного часу, в межах якої виокремлюють два основних типи: «вільний» або публіцистичний та академічний. До першого можуть бути віднесені, наприклад, «романтичні мотиви» в творчості українських письменників (І. Котляревського, М. Максимовича, М. Гоголя, М. Шашкевича, М. Костомарова, П. Куліша та ін.), певні ідеї в творчості низки академічних вчених (Д. Велланського, Й. Міхневича, К. Зеленецького), суспільно-політична публіцистика громадівців другої половини XIX ст. (М. Драгоманова, П. Житецького, М. Лисенка, Б. Познанського, Т. Рильського, М. Старицького та ін.).

Значно більш цікавим є другий тип, аналіз якого, нам видається, краще розпочати з процедури визначення поняття. Для ліпшого розуміння значення терміну «академічний», застосуємо поняття, яке виконуватиме допоміжну роль – «шкільний». Воно міститься у собі декілька смислових рівнів. По-перше, ми називаємо «шкільною філософією», протиставивши їй «вільній», тип окремої теоретичної діяльності, що виконує нормативну роль по